

УДК 336.77

Жмурко І.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та фінансів
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

MAIN AREAS INCREASING EFFICIENCY OF BANK LENDING IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні напрями вдосконалення кредитної роботи та механізму використання банківського проценту за кредит. Визначено технології кредитування, що забезпечуються через розроблення та складання етапів процесу кредитування. Розкрито шляхи підвищення якості кредитного портфеля банку, а також проаналізовано фактори, які визначають розмір плати за кредит. Сформульовано структуру кредитної політики банків щодо організації процесу кредитування. Розглянуто основні заходи, що сприятимуть покращенню кредитних операцій у державі.

Ключові слова: напрями вдосконалення кредитування, банківський процент за кредит, кредитний портфель банку, покращення банківських послуг, кредитна угода, поліпшення системи управління фінансовою діяльністю банку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные направления совершенствования кредитной работы и механизма использования банковского процента за кредит. Определены технологии кредитования, которые обеспечиваются путем разработки и составления этапов процесса кредитования. Раскрыты пути повышения качества кредитного портфеля банка, а также проанализированы факторы, которые определяют размер платы за кредит. Сформулирована структура кредитной политики банков относительно организации процесса кредитования. Рассмотрены основные мероприятия, которые будут способствовать улучшению кредитных операций в государстве.

Ключевые слова: направления совершенствования кредитования, банковский процент за кредит, кредитный портфель банка, улучшение банковских услуг, кредитное соглашение, улучшение системы управления финансовой деятельностью банка.

ANNOTATION

The article uncovers basic directions of improvement of credit mechanisms and usage of bank interest on loans. There were determined the technologies of loans that are provided through the development and preparation stages of the credit. The article reveals ways to improve the quality of loan portfolio, and also analyzes the factors that determine the amount of payment for the loan. It was defined the structure of the credit policy of banks regarding credit process. There were described the main measures that will improve the credit operations in the following years in the state.

Keywords: directions of loans' improvement, bank interest for the loan, the loan portfolio, improvement of banking services, credit transaction, management system improvement of bank financial performance.

Постановка проблеми. Очевидно, що кредитні операції дедалі більше стають дорогим задоволенням передусім для комерційних банків, тому екстенсивний шлях розвитку кредитного ринку поступається місцем інтенсивному, за якого набуває значення якість кредитних операцій. Одним із способів удосконалення кредитних операцій є розроблення заходів ефективного використання банківського кре-

дитування в державі. Оскільки кредит виник у період зародження товарного виробництва і суспільного поділу праці, виробничі та соціальні фактори значно коливають потребу в грошових ресурсах, що створює умови для широкого залучення кредиту для формування основних і оборотних засобів.

Нині в державі одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств.

У сучасних умовах процес виробництва неможливий без відтворення фінансових ресурсів у розширеному масштабі. Залучення позичкових коштів для безперервного здійснення процесу виробництва насамперед викликане потребою покриття сезонного розриву між надходженням коштів та їх витратами. Крім того, існує розрив між нагромадженням фінансових ресурсів та потребами обміну їх на основні засоби виробництва, які постійно зношуються. Вирішуються ці питання в системі кредитних відносин, основою яких є позичка, або тимчасове користування чужим майном чи грошми.

Об'єктивна необхідність кредиту в умовах ринкової економіки зумовлюється закономірностями кругообігу основного й оборотного капіталу в процесі розширеного відтворення. На одних ділянках господарювання тимчасово вивільняються грошові капітали, які виступають джерелами кредиту, а на інших виникає тимчасова потреба в кредитах.

Для нормального функціонування в ринковому середовищі підприємствам усіх форм власності необхідне формування адекватної та сприятливої кредитної політики. Під класичними методами кредитування ми розуміємо не теоретичні принципи і вимоги, на яких ґрунтуються ці економічні відносини, а форми і методи їх застосування, які, як відомо, у ринкових умовах є дещо іншими, ніж були раніше.

Саме тому виникає необхідність у вивченні діючої організації кредитної роботи комерційних банків та ефективних шляхів використання банківського кредитування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні основні заходи покращення, а також напрями підвищення ефективності банків-

ського кредитування досліджували та достатньо повно висвітлили такі провідні вчені, як: М.М. Александрова, І.Т. Балабанов, О.В. Васюренко, Д.В. Гладків, І.С. Гуцал, М.П. Денисенко, Б.С. Івасів, В.Д. Латугін, С.О. Маслова, А.М. Мороз, М.І. Савлук, В.О. Сичов та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На даному етапі функціонування банківських установ та їхнього надання послуг у системі кредитування залишається досить невирішеним питання щодо основних шляхів підвищення ефективності банківського кредиту в державі, тому в подальшому необхідно шукати нові заходи щодо покращення надання банківського кредитування в державі, які б дали змогу країні увійти в глобалізовану економіку світу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних заходів щодо підвищення ефективності банківського кредитування в державі та основних шляхів, які б дали змогу банківським установам розширити можливості та покращити надання банківських послуг кредитування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині одним із способів удосконалення кредитних операцій є розроблення та деталізація етапів кредитування для максимального врахування потреб клієнтів та захисту банку від утрат.

Урахування потреб клієнтів у вітчизняній практиці кредитування зводяться до:

- розуміння ситуації клієнта, що виражається в необхідності кредиту, тобто довірливе ставлення до його проблем;
- доступності клієнта до банку, прийнятності розробленої ним програми кредитування;

- врахування особливостей бізнесу клієнта, умов та результатів його галузевої діяльності;
- оперативного розгляду заяв та клопотань клієнта;
- простоти та зрозумілості для клієнта банків самих процедур із оформлення, надання та погашення кредиту;
- прозорості процесу прийняття та обґрунтованості висновків щодо надання чи відмови клієнту в одержанні кредиту.

Кредитування – це багатогранний і складний процес із точки зору його ризикованості для банку, адже кожній можливості отримати прибуток від певної операції протистоїть реальна можливість понести збитки, тому важливим завданням діяльності кожного банку є досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю його операцій. У зв'язку з тим, що основну частину прибутку банк одержує від своїх позичкових операцій, стає очевидним важливість мінімізації і запобігання кредитному ризику.

Характеризуючи кредитні ризики, ми передусім указуємо на їх особливості виникнення, які пов'язані з процесом кредитування. Наслідком кредитних ризиків є втрати частини доходу і прибутку банку, тобто зниження фінансових результатів його роботи. Кредитні ризики по праву можна вважати фінансовими ризиками, тобто ризиками, які впливають на фінансові показники роботи банку.

Значний вплив на ступінь неповернення позик, що рівнозначно приводять до появи кредитних ризиків, є:

- кризовий стан економіки перехідного періоду, який характеризується не тільки падінням виробництва, фінансовою нестійкістю

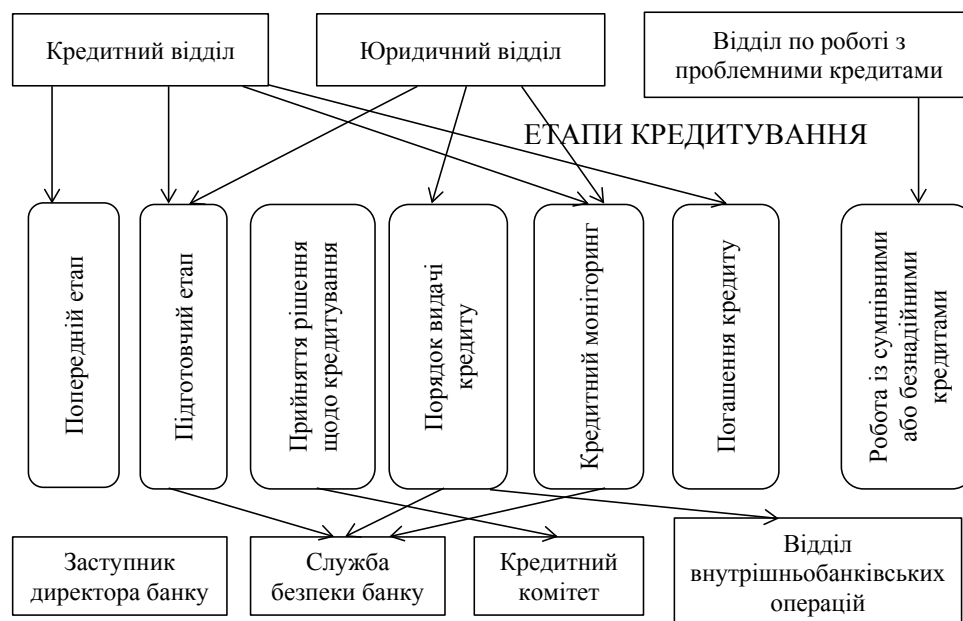

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між етапами та структурними підрозділами банку щодо процесу кредитування

багатьох підприємств і організацій, але й руйнуванням низки господарських зв'язків;

- економічний розвиток регіону, його спеціалізація, виробнича активність підприємств і організацій, а також конкуренція серед кредитних установ;

- ступінь концентрації кредитної діяльності банку в будь-якій сфері, яка чутлива до змін в економіці, а також у нових маловивчених нетрадиційних сферах.

Отже, для реалізації процесу кредитування як із боку банку, так і з боку боржника необхідно, щоб їхні інтереси співпадали, тобто щоб необхідність, доцільність та можливість кредитування водночас відповідали обом інтересам, з одного боку, і сам процес кредитування був достатньо деталізований та прозорий із виокремленням конкретних завдань, обов'язків та відповідальності окремих посадових осіб, які забезпечують реалізацію конкретних етапів кредитування – з іншого.

Такий підхід до технології кредитування забезпечується через розроблення та складання технологічних карт кредитування, яка базується, з одного боку, на функціональних обов'язках працівників окремих підрозділів банку щодо процедури кредитування, а з іншого – на етапах процесу кредитування клієнтів.

Отже, забезпечуючи взаємозв'язок етапів кредитування із функціональними обов'язками та відповідальністю окремих працівників, технологічна карта охоплює конкретний напрям та зміст роботи щодо кредитування (рис. 1).

Для недопущення впливу внутрішньобанківських чинників на виникнення проблемних кредитів необхідно розмежувати обов'язки між співробітниками кредитного відділу та централізувати видачу позик.

Таке розмежування функцій повинно передбачати передусім інформаційне забезпечення діяльності видачі кредиту, проведення аналізу кредитоспроможності клієнта співробітником, який не має безпосереднього контакту з клієнтом, або спеціальним аналітичним бюро та нагляд за цільовим використанням кредиту. Це пов'язано з тим, щоб виключити можливість потрапляння співробітника кредитного відділу в залежність від клієнта. Подібна модель розподілу обов'язків повинна існувати під час оцінки вартості предмету застави у разі видачі кредиту.

Відповідно до принципів розподілу кредитних функцій, у кредитному відділі доцільно створити інформаційний сектор, сектор аналізу (або кредитної експертизи) та сектор супроводу. Якщо інформаційний сектор переважно займається попереднім розглядом, обробляє та упорядковує вхідну інформацію щодо кредитування клієнта, то сектор аналізу проводить її остаточну обробку, тобто оцінює загально-економічні аспекти діяльності потенційного боржника, окупність кредитованих проектів, визначає платоспроможність заявника та його

кредитний рейтинг і на основі цього аргументує висновок щодо прийняття рішення про кредитування [8, с. 63].

Сектор супроводження здійснює нагляд за наданими кредитами, тобто веде кредитні справи позичальників, перевіряє цільове використання кредиту, стан його погашення, а також здійснює контроль над діяльністю підприємства.

Отже, зміст попереднього етапу кредитування полягає у попередньому ознайомленні з потенційним боржником, у ході якого здійснюється: ознайомлення з бізнесом клієнта; ознайомлення позичальника з основними вимогами банку щодо кредитування та пакетом документів, необхідних для видачі кредиту; вивчення потреби в кредиті, його термін, забезпечення та підбір оптимальної схеми проведення кредитної операції; співставлення отриманих даних із напрямками кредитної політики банку (рис. 2).

Надання позик означає прийняття певних послідовних рішень від визначення наявності кредитних ресурсів, аналізу фінансового стану клієнта до повноти погашення основного боргу та процентів за ним. Продумування політики завчасно означає скорочення і можливих альтернативних курсів дій, спрощення і прискорення процесу прийняття рішень. Розумна кредитна політика вносить певну частину успіху в загальну справу банку і в першу чергу за рахунок того, що підтримує культуру прискорених рішень щодо надання кредитів [9, с. 27].

Розроблення кредитної політики повинне починатися із загального контексту, в якому

Рис. 2. Етапи оформлення кредитної угоди

визначаються загальні характеристики видів кредиту, які пропонуються банком, характеристику клієнтів і ринків, на яких ці кредити будуть розповсюджуватися згідно з останніми стратегічними рішеннями, прийнятими в банку. У ньому також може визначатися напрям галузевого кредитування, методів кредитування, форм забезпечення, а також порядок кредитування окремих категорій клієнтів.

Після цього банк розробляє основні концепції кредитної політики, які зазвичай складаються із двох розділів. Перший розділ охоплює прийняття рішень щодо видачі стандартних кредитів, а другий – перелік процедур щодо сумнівних та безнадійних кредитів, а також питання управління кредитними ризиками.

Розроблені концепції щодо надання кредитів доцільно втілити в технологічні карти операції по кредитуванню. Основне призначення їх полягає в деталізації етапів кредитування, головних напрямів роботи і конкретних завдань, а також завдання, обов'язки та відповідальність окремих посадових осіб, які забезпечують реалізацію конкретних етапів кредитування.

Порядок надання стандартних кредитів охоплює зазвичай такі сторони, як подача заявки на кредит, її обробка, процес кредитного аналізу, загальні правила нагляду за кредитом, обмін кредитною інформацією з іншими банками та клієнтами. Процедура роботи щодо сумнівних кредитів передбачає оцінку стану та перевірку цільового використання наданих кредитів, стан непогашених боргових зобов'язань, заходи щодо процесу вилучення коштів сумнівних активів, а також управління кредитними ризиками [4, с. 125].

В умовах нестабільної економічної ситуації можуть траплятися випадки, коли навіть першокласні позичальники виявляються неспроможними виконувати свої зобов'язання перед кредиторами.

У зв'язку із цим банкам слід розраховувати на додаткові заходи, спрямовані на забезпечення повернення виданих кредитів у разі неспроможності позичальника виконувати свої фінансові зобов'язання. У нашій країні можна виділити чотири форми забезпечення: застава, поручництво, гарантію і страхування.

Найпоширенішою формою забезпечення на сьогоднішній день є застава. Предметом застави може бути будь-яке рухоме чи нерухоме майно або майнові права, на які, згідно з чинним законодавством, може бути застосоване його стягнення. Донедавна в нашій країні заставою охоплювалися лише ті цінності, які служили безпосереднім забезпеченням наданих позик. Така практика була наслідком адміністративно-планового характеру кредитування і тому не могла створити надійних гарантій покриття банком невиконання зобов'язань позичальника.

На сьогоднішній день перелік предметів набагато розширений і включає в себе товарно-матеріальні цінності (сировину, напівфабри-

кати, комплектуючі вироби, готову продукцію), рухоме та нерухоме майно, цінні папери, заставу рахунків до оплати. Остання широко використовується в зарубіжній практиці. Якщо в процесі господарської діяльності у позичальника виникають вимоги до третьої особи (наприклад, за поставлену продукцію), то він може надати їх банку як заставу отриманого кредиту. Застава дебіторських рахунків має низку технічних переваг порівняно із заставою матеріальних цінностей передусім тому, що в цьому разі не виникає проблем, пов'язаних зі зберіганням застави. Водночас, приймаючи в заставу рахунки до отримання, банк повинен ретельно аналізувати якість товарів, що реалізуються, фінансовий стан покупця, структуру дебіторської заборгованості позичальника та її динаміку. Проте такий аналіз пов'язаний із додатковими витратами для самого банку.

У зарубіжній практиці під час визначення предметів застави комерційні банки висувають досить жорсткі вимоги, зокрема [5, с. 28]:

- можливість швидкої реалізації заставленого майна;
- стабільність ринкових цін на предмети застави за збереження ними своїх споживчих властивостей;
- чітке юридичне оформлення прав кредитора на володіння майном, що віддається в заставу;
- забезпечення надійного збереження предметів застави.

Згідно з вищезазначеними принципами, комерційні банки виходять із того, що вартість забезпечення пов'язана передусім із ліквідною вартістю та потенційними вимогами банку в разі неповернення позики.

Після того як кредит був виданий, банк повинен приймати відповідні заходи для забезпечення його повернення. Добре управління кредитом не виправить «поганий» кредит, але багато «добрих» кредитів можуть стати проблемними у разі неефективного управління ними співробітниками кредитного відділу банку.

Банки слідкують за боржниками для того, щоб упевнитися в дотриманні ними умов кредитного договору, а також для пошуку нових можливостей ділового співробітництва з клієнтом. Спостереження за кредитом необхідно для того, щоб виявити на ранніх стадіях ознаки того, що у боржника можуть з'явитися труднощі з погашенням кредиту.

Кредитний портфель комерційного банку – це сукупність вимог банку до наданих позик. До складу кредитного портфеля банку входять [1, с. 16]:

- міжбанківські кредити;
- кредити організаціям і підприємствам;
- кредити приватним особам.

Основним принципом теорії фінансів «ризик – дохід» є ціна великого прибутку – великий ризик. Банківські керівники вимушені

прагнути до збалансованості співвідношення «ризик – дохід», щоб утримувати своїх акціонерів і задовольняти вимоги Національного банку України.

Кредитним інспекторам слід звернути увагу на оцінку рівня забезпеченості позик. Треба уважніше аналізувати якість та ліквідність наданого забезпечення кредитів, оскільки в даному банку склалася тенденція недостатньої захищеності кредитного портфеля від можливих утрат за рахунок зовнішнього чинника.

У кредитних відносинах важливо, як позичальники додержують кредитної дисципліни. Позичальники зобов'язані ефективно використовувати позички, забезпечувати своєчасне погашення їх, систематично подавати банку бухгалтерські баланси та фінансову звітність, що дає змогу перевіряти забезпечення кредиту. У разі порушення кредитної дисципліни банк може застосовувати економічні санкції.

Розширення кредитних операцій може здійснюватися інтенсивно за допомогою кредитної експансії, яка здійснюється всередині країни і на міжнародному рівні на основі прийняття системи заходів грошово-кредитної політики держави. Кредитна експансія спрямована на регулювання економіки, прискорення темпів економічного зростання. Вона включає також зниження офіційних ставок центральних банків і розширення лімітів на їх облікові та ломбардні операції, зміну обов'язкових резервів або скасування обов'язкових резервів кредитних установ, купівлю цінних паперів на відкритому ринку, розширення купівлі у комерційних банків іноземної валюти і зниження відсоткової ставки по цих операціях, зняття кількісних обмежень на кредити. Кредитна експансія провадиться за умов економічного спаду, коли необхідно активізувати кон'юнктуру ринку, розширити обсяги виробництва, збільшити зайнятість тощо. НБУ нерідко вдається до кредитної експансії на валютному ринку. У процесі проведення аналізу необхідно обчислити економічну доцільність і ефективність від кредитної експансії в НБУ та комерційних банках, діяльність яких досліджується.

Необхідно також аналізувати, які способи захисту від кредитного ризику застосовувалися банком під час надання позички. Зокрема, до них належать: лімітування кредитів, диверсифікація кредитних вкладень, кредитоспроможність позичальника, достатнє й якісне забезпечення кредитів, оперативність стягнення боргу, страхування кредитних операцій.

Лімітування кредитів є способом установалення суми граничної заборгованості позичок конкретному позичальнику. Захист від кредитного ризику здійснюється встановленням лімітів кредитування, тобто задалегідь визначенням суми кредиту, у межах якої позичальник може одержати позичку в банку. Диверсифікація позичок як спосіб захисту від кредитного ризику – це розподіл коштів між різними пози-

чальниками. Чим більше позичальників буде залучено до тимчасового користування кредитним капіталом банку, тим меншим буде ступінь ризику неповернення боргу, бо вірогідність банкрутства багатьох позичальників значно менша, ніж банкрутство одного з них [3, с. 62].

Оперативність стягнення боргу – обов'язок банку підтримувати з позичальником контакти протягом усього строку користування ним позичкою. Страхування кредитних операцій як спосіб захисту від кредитного ризику означає, що банки повинні створити страхові фонди як на мікро-, так і на макрорівні, а також страхувати окремі високоризикові кредитні угоди у спеціалізованих страхових організаціях. Зокрема, до таких належать кошти, внесені населенням у депозит комерційного банку, придбані сертифікати банку та ін.

Отже, після перевірки аналітичного і синтетичного бухгалтерського обліку наданих кредитів банком, заходів щодо захисту кредитів від ризику несплати їх в строки, передбачені кредитними угодами, приступають до оцінки якості кредитного портфеля.

Кредитний портфель – це сукупність усіх кредитів, що надані банком своїм клієнтам, а також сукупність інших активних операцій. До кредитного портфелю належать: кредити, надані суб'єктам господарювання та фізичним особам (окрім кредитів банкам); кредити, надані іншим банкам; кредити, надані органам центральної та місцевої влади, а також іншим бюджетним установам; депозити, розміщені в інших банках; кредити, надані за врахованими векселями; гарантії, поручительства, підтвержені акредитиви; інші активні операції, за яких планується отримання доходу в майбутньому і відносно яких у банку можуть виникнути вимоги до контрагентів [2, с. 125–127].

У процесі аналізу оцінки якості кредитного портфелю банку вирішуються такі завдання: визначаються ступінь та тип концентрації ризику кредитного портфелю, його відповідність зовнішньому покриттю і достатність створених резервів покриття фактичних і потенційних збитків; оцінюється адекватність кредитного ризику суми передбачуваного прибутку; визначається кредитоспроможність позичальників для зниження кредитного ризику; проводиться аналіз ефективності кредитних операцій, що дає змогу вибрати доцільний варіант розміщення ресурсів.

Висновки. У подальші роки ефективному та раціональному використанню кредитних ресурсів та покращенню кредитних операцій сприятимуть такі заходи:

- під час надання кредиту в ціні слід ураховувати строк позички, попит на вільні кредитні ресурси, якість застави, ставку банків-конкурентів;
- ринкова вартість застави повинна переглядатися на час оцінки розміру необхідного резерву під основну кредитну операцію;

- необхідно покращити якість кредитного портфелю і збільшити питому вагу «стандартних» кредитів;

- покращити ведення обліку кредитних операцій у межах дії Національних положень (стандартів) шляхом упровадження автоматизації обліку з широким використанням ПЕОМ, комп'ютерних мереж, що поліпшить якість виконуваних бухгалтерських операцій;

- ширше застосовувати як статистичні, вибіркові дані, так й експертну інформацію;

- ширше використовувати запропонованої системи показників аналізу кредитоспроможності позичальника, яка б урахувала його кредитну історію та специфіку діяльності;

- доцільно замість використання систем обробки даних, які розв'язують розрізнені завдання аналізу кредитного ризику на основі жорстких алгоритмів обчислень, перейти до розроблення інтелектуальних інтегрованих систем;

- необхідно вивчити систему рейтингових оцінок, що застосовуються за кордоном, і показники, які використовуються в них, для уникнення відмінностей у методиці розрахунку показників ліквідності балансів комерційних банків під час проведення аудиту.

Розроблені заходи щодо надання кредитів доцільно втілити в технологічні карти операції з кредитування в банківських установах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гласюк В. Практичні аспекти визначення обсягу кредиту, що надається під заставу / В. Гласюк // Вісник НБУ. – 2005. – № 8. – С. 15–18.
2. Говоруха С. Підходи до визначення поняття кредитного портфелю та аналіз його характеристик / С. Говоруха // Вісник Львівського університету. – 2008. – № 39. – С. 125–127.
3. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / З.Дж. Долан, К.Д. Кемпбелл, Г.Дж. Кемпбелл. – СПб. : Оркестр, 1996. – 446 с.
4. Онищенко В.О. Основи банківської справи : [навч. посіб.] / В.О. Онищенко. – Полтава : ПДТУ, 1999. – 163 с.
5. Пантелеев В.П. Фінансова стійкість комерційного банку: деякі проблеми її регулювання / В.П. Пантелеев, С.П. Халява // Вісник НБУ. – 2001. – № 2. – С. 48–62.
6. Васюренко О.В. Банківські операції: навчальний посібник. / О.В. Васюренко. – К. : Знання, 2004. – 324 с.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.11.2000 № 2121/ III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
8. Операції комерційних банків : опорний конспект лекцій. – К. : КНТЕУ, 2009. – 113 с.
9. Толстошеева А.В. Організація забезпечення безпеки кредитної діяльності банків / А.В. Толстошеева, І.М. Прийма // Ринок цінних паперів України. – 2014. – № 8. – С. 25–31.
10. Шиллер Р.І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення / Р.І. Шиллер. – К. : Наукова думка, 2008. – 159 с.